

שם ה' נקרא על ישראל יותר מן המלאכים

מוכח כי מילת "אלוהיך" הכתוב כאן (בפסוק: "אנוכי ה' אלהיך", מלמדת) שהוחל שמו על ישראל בפרט, יותר מן המלאכים!

וכדי שייודע לך דבר זה על אמיתתו, ואף כי הוא רחוק מדעת האדם, יש לבאר דבר זה:

במדרש תנחומא (קדושים, ב): "אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: קודם שבראתי אתכם, היו המלאכים מקלסים אותי, ואמרו (דהיי"א טז, לו): 'ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם'."

ובמדרש זה מבאר לך, כי הכתוב שאמר "אנכי ה' אלוהיך", רוצה לומר שהוא אלוהי ישראל. שהרי המלאכים עצמם הם מקלסים: "ברוך ה' אלוהי ישראל". ודבר זה ביארנו בכמה מקומות⁴⁹⁰, למה המלאכים הם מקלסים שמו שהוא יתברך "אלוהי ישראל", ואין השבח במה שהוא "אלוהי המלאכים". ותמצא מבואר, כי עיקר אלוהותו שהוא אלוהי ישראל, ותמצא הדבר בפרקים הרבה. והוא הטעות של כמה בני אדם, שלא היה נכנס בהם דבר זה כי יהיו ישראל יותר במדרגה, בפרט בדבר זה ששמו יתברך חל עליהם ביותר מכל הנמצאים, מעלה ומטה. וביארו חכמים דבר זה במקומות הרבה, ובפרט במה שאמרו (חולין צא, ב)⁴⁹¹ כי המלאכים מזכירין שמו יתברך אחר ג' תיבות, וישראל אחר ב' תיבות, כמו שהארכנו בזה בחיבור גבורות השם (פרק סח), עיין שם, כי אין להאריך בדבר שנתבאר שם⁴⁹².

הערות - ילמד ענויים דרכו

490 גבורות השם פרק מד, ופרקים ס-ט; דרך חיים, הכב ועוד.
491 ז"ל הגמרא שם: "חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, שישאל אומרים שירה בכל שעה (כי השירה היא מעצם הוויתם בעולם, כבן שעצם מציאותו מקלסת את אביו), ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום (שהרי השירה שלהם נאמרת בפה, כעבד), ואמרי לה: פעם אחת בשבת, ואמרי לה: פעם אחת בחודש, ואמרי לה: פעם אחת בשנה, ואמרי לה: פעם אחת בשבוע, ואמרי לה: פעם אחת ביובל, ואמרי לה: פעם אחת בעולם. וישאל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר: 'שמע ישראל ה'', ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות, כדכתיב: 'קדוש קדוש קדוש ה' צבאות'. ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: 'ברוך יחד כוכבי בוקר', והדר: 'ויריעו כל בני אלוהים!'. החילוק בהזכרת שם ה' אינו רק במרחק התיבות אלא גם בתוכן המילים: המלאכים אומרים "קדוש" - לשון הבדלה וריחוק, ואילו ישראל מייחדים את ה' שהוא עניין של דבקות ואהבה, כמו שמפורט מיד אחר כך שהיחוד מתבטא ב"אהבת את ה' וכו'". והוא מה שכתב הרמח"ל בדעת תבונות (סימן קנח) שהמלאכים מקבלים בבחינת אחר ואילו ישראל בבחינת פנים, באהבה ודבקות, עד שנקראים: "עמי אתה - עמי אתה", ו"יונת תמתי - תאומתי" ע"ש.

492 ז"ל שם: "כי השם יתברך נבדל מן המלאכים לגמרי, ואין לו יתברך צירוף להם כלל. ומפני זה אין מזכירין השם (אלא) רק אחר שלוש תיבות, להורות כי השם נבדל מהם. ועניין זה כי אילו היו מזכירין השם אחר שתי תיבות - היה כאן צירוף עדיין, כי השלישי אינו נבדל מן השניים, כי כל

ובמדרש (ילקוט"ש א, תרג): "וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים" (ויקרא יא, מד) - רבי אבין אומר: העליונים שאין יצר הרע ביניהם, נתן להם קדושה אחת, שנאמר (דניאל ד, יד): 'וּמְאֹמֶר קְדִישֵׁין שְׁאַלְתָּא'. אבל התחתונים, לפי שיצר הרע מצוי בהם, נתן להם ב' קדושות, הלוואי ויעמדו בב' קדושות. דכתיב: 'וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים'.

רבי אבא אמר: משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך. מה עשה המלך? נתן שתיים בראש בניו, ואחת בראשו. כך כל יום העליונים מכתירים לפני הקדוש ברוך הוא ג' קדושות. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נתן אחת בראשו, ושתיים בראש בניו, שנאמר 'וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים'." עד כאן.

דעת רבי אבין, כי שתי קדושות שנאמרו כאן. פירוש זה, כי יש לישראל הקדושה אחת - במה שהם נבדלים בעולם הגשמי (היינו שבתוך ענייני הגוף שומרים על איסורים וקדושה) מן הדברים אשר הם חומריים, והשם יתברך הבדיל אותם מן האומות, וכדכתיב (ויקרא כ, ו): 'וְאֶבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים', וזה מה שנתן להם המצוות - וזהו קדושה אחת שיש להם (שהיא קדושת הגוף).

הקדושה השנייה - מה שישראל יש להם התורה שהיא שכלית (=רוחנית). והיא קדושת הנשמה שהיא נבדלת)⁴⁹³.

ולכך אלו שתי קדושות: האחת - הם המצוות, שבהם קידש השם יתברך את ישראל. והקדושה השנייה - התורה השכלית האלוהית, והיא יותר⁴⁹⁴.

הערות - ילמד ענוים דרכו

שלושה יש בהם ראש וסוף ואמצעי, ואין הסוף נבדל מכל וכל מן הראש, שהרי הסוף הוא סוף לראש, ומכל שכן אם היו מזכירין השם אחר תיבה אחת. וכאשר מזכירין השם אחר ג' תיבות - אין כאן צירוף כלל, שהרי מזכירין השם חוץ לשלושה שהם מתחברין ביחד. אבל ישראל, במה שהם עלולים ממנו בעצם ובראשונה ולכך נקראים בניו, הם מזכירין השם אחר שתי תיבות, שהרי העילה מצטרף (=מתחבר) אל העלול כמו שהתבאר לך פעמים הרבה מאוד. ולפיכך מזכירין השם אחר שתי תיבות. ודווקא אחר שתי תיבות, כי ישראל שהם עלולים והם בתחתונים, יש להם הצטרפות אליו אחר שני מעלות: כי הם בתחתונים, ואחר כך מדרגה הנבדלת העליונה, והשם יתברך נבדל וקדוש מן העליונים הנבדלים. והרי לך שהוא יתברך מצטרף אליהם אחר שני מעלות, שהרי ישראל אינם מופשטים מן החומר ואינם שכלים - וזהו מעלה אחת. ואחר כך מעלה המופשטת מן החומר, ואחר כך מצטרף השם יתברך אליהם. והבן מילת 'שמע ישראל ה' - כי לשון 'שמע' הוא לשון 'קבלה' והקבלה שייך בתחתונים דווקא כי הם מקבלים. וישראל' - נקרא על שם המעלה והשררה הנבדלת יותר עליונה. ואחר כך מזכירין השם, ופירוש זה ברור מאוד.

493 בגבורות השם פרק סח חיבר את דבריו אלו למילים: שמע - השמיעה היא מצד המקבל ששייך בחומר דווקא; ישראל - הוא מה ששם ה' נקרא עלינו אף למעלה מהמלאכים והיא הקדושה הנבדלת. אחר שתי מילים אלו מזכירים ישראל שם ה': "שמע ישראל ה'".

494 הרי שהתורה מעוררת באדם את חיבורו לעולם הרוחני, ואילו המצוות - את התיקון הארצי (הן של הגוף - במצוות ל"ת, הן של הנשמה - במ"ע). ועיין לעיל בפרק יד וכן בהקדמתו לדרך חיים בביאור עניין "נר מצווה ותורה אור".

ויש לפרש גם כן (ש)שתי קדושות שיש לישראל, הם: מצוות לא תעשה ומצוות עשה. וקדושת מצוות עשה יותר קדושה בהם ממצוות לא תעשה, כמו שפירשנו זה במקום אחר (לעיל פרק ד ובחידושי אגדות למכות כג,ב)⁴⁹⁵.

כי לכך כל מצוות לא תעשה נשים חייבות (קידושין כט,א), אשר מציאות הנשים יותר נוטה אל החומר⁴⁹⁶. אבל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (שם)⁴⁹⁷. ולכך מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה. והם שתי קדושות שיש לישראל.

והפירוש הראשון יותר נראה⁴⁹⁸. כי הקדושה האחת הם המצוות, כי המצוות הם קדושה לישראל. וקדושה שנייה היא התורה השכלית - שזהו קדושה לגמרי, במה שהיא שכלית.

ולכן אמר: "הלואי שיעמדו בשתי קדושות" - כנגד היצר הרע. וכבר אמרנו כי התורה והמצוות נותנים לאדם קיום מן היצר הרע, כמו שהתבאר למעלה (בפרק יד)⁴⁹⁹.

הערות - ילמד ענוים דרכו

495 עיין בדרך השם א,ד שיוצא מדבריו שמצוות ל"ת הן הגבלת תשוקות הגוף, ומ"ע הן העצמת כוח הנשמה. חילוק זה מקביל אפוא לחילוק הקודם של "מצוות" ו"תורה". והכל אחד: קדושה ראשונה היא קדושת הגוף, והשנייה - קדושת הנשמה.

496 המהר"ל מזכיר יסוד זה במקומות רבים: אור חדש ד"ה שאמרו במסכת סנהדרין האשה; באר הגולה באר ראשון ד"ה החטא שהאדם, בביאור העניין שהחטא הראשון התחיל מהאשה; חידושי אגדות לקידושין מ,ב בביאור הטעם שפסולה לעדות, ועוד. ועיין מו"נ ב,ל. והנה כמו בשאר יסודות היהדות, הנצרות הכירה יסוד זה אך רק בחיצוניותו, ביחסה לנשים את היצר הרע והחטא, וחייבה להתרחק מנשים כדי להתקרב לבורא. וכל זה טפשות וקלקול גדול. ועיין בהערה הבאה.

497 יש הרואים זלזול באמירות מעין אלו, שהנשים חומריות יותר מהגברים. אולם טעות היא בידם. תפקיד האדם בנוי משני אלמנטים (כמו שהתבאר בהרחבה גדולה לעיל בפרק ד): העצמת כוח הנשמה וביטול הגוף כדי לקבל כוח הנשמה. עבודת הביטול אינה פחותה במעלה מעבודת העצמת הנשמה, ובה האדם מעולה בקדושתו מהמלאכים! ויש בה צד גבוה יותר, של היראה. ובאומה נחלקו התפקידים: העצמת הנשמה ניתנה יותר לאיש ועל כן מצווה יותר בלימוד תורה ומ"ע, וביטול החומריות כדי שהגוף יקבל הארת הנשמה - לאשה. אנו נמצאים בדור שרואה ערך רק בעשייה, אבל יגיעו דורות שיכירו במעלה העליונה של עבודת הביטול ושל קדושת הגוף. אלא שכאשר הם עומדים זה מול זה: קדושת הנשמה דוחה את קדושת הגוף, כי זה עניין קדושת הגוף - להתבטל אל הנשמה. הרי שהדחיית עצמה היא עצם העשייה שלה.

ובאמת נשים וגברים כאחד שייכים בשתי הבחינות, והראיה שאשה מולידה בן שחייב בכל מצוות עשה והאיש מוליד בת שאינה חייבת בכולן. אולם גוי אינו יכול להוליד ישראלי לעולם. הרי שאין זה אלא חלוקת תפקידים להולדת התכלית האחת, שכולם זוכים לה ושותפים בה. למה הדבר דומה? לאיברי הגוף שלכולם אותו קוד גנטי, אך כל תא התמייין לאיבר אחד ותפקיד אחד מבין פעולות הגוף אבל יחד כולם במעלה אחת של גוף אדם. ועיין עוד במה שנכתב בסוף פרק מד בביאור העניין "שמור וזכור בדיבור אחד נאמר".

498 מפני שמובן יותר מדוע לימוד תורה מעצים את אור הנשמה ואילו מעשה המצוות פועל במעשה הגשמי, מאשר החילוק שבין עשה ל"ת שהוא פנימי ונסתר.

499 אחת הטעויות הגדולות של תלמידי חכמים היא שחושבים שלימוד תורה יתקן גם את תשוקות החומר שלהם - הקנאה ורדיפת הכבוד, רדיפת הממון ותאוות הנשים. אולם באמת התורה יכולה

ושני שמות שיש לישראל: "יעקב" ו"ישראל", הם כנגד אלו ב' קדושות. כי יעקב - הוא הקדוש, שנאמר (ישעיהו כט,כג): "וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב", וכמו שביארנו בכמה מקומות⁵⁰⁰ דבר זה⁵⁰¹. ושם "ישראל" שהוא השם השני, כנגד הקדושה השנית שהיה מנצח את המלאך. כי המלאך אין לו (אלא) רק קדושה אחת. ולכך אמר (בראשית לב,כט) "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל". "עם אנשים" - מכוח שם יעקב, שהוא קדושה אחת, ודבר זה, כי היה ליעקב קדושת המצוות. ושם "ישראל" - בו היה מנצח המלאך. ויש להבין דברים אלו⁵⁰².

ודעת רבי אבהו (=רבי אבא), כי אלו ב' קדושות נאמרו למעלת ישראל. וזה כי הקדושות הם ג'. שכבר זה התבאר פעמים הרבה, שאין עניין הקדושה (אלא) רק שהוא נבדל מן החומר, כי זהו עניין הקדושה. והמלאכים מכתירים שמו יתברך בשלוש קדושות: קדושה אחת - שהוא יתברך אינו גשם. הקדושה השנית - שאינו כוח (שפועל) בגשם. הקדושה השלישית - שאינו מקושר בקשר המציאות עם גשם⁵⁰³. דמיון זה באדם: הגוף - הוא גשמי, והנפש - היא כוח גשמי, והשכל - אינו כוח בגשם, אבל הוא נמצא עם הגשם בקשר מציאות בלבד. ודבר זה ידוע ואין ספק בו. והוא יתברך נקי ומופשט מכל זה: שאינו גשם, ואינו כוח בגשם, ואין לו קשר מציאות עם גשם. (וכנגד זה הם שלוש קדושות, שהמלאכים מכתירים שמו יתברך.

והקב"ה לקח שתיים⁵⁰⁴, ונתן אותם בראש בניו. כי קדושת ישראל במה שהם אומה קדושה, כי אין דברינו (אלא) רק בקדושת ובמדרגת העם במה שהם, ואין דברינו באדם

הערות - ילמד ענוים דרכו

להעצים את כוחות הנשמה ולעורר את התשוקה לרוחני, אך לא לטפל ביצרים, שלכך יש מצוות ועבודת המוסר. וסופם שפתאום מתעורר יצרם ומפילים לבאר שחת וגם תורתם הופכת להיות אמצעי להשיג תאוות והופכת להם לסם המוות, ואז יאמר עליו (ויקרא רבה א,טו): "כל תלמיד חכם שאין בו דעת - נבלה טובה הימנו".

500 עיין גור אריה לבראשית כח,יא; שם לג,כ; דרך חיים הו; גבורות השם פרק מד; חידושי אגדות לנידה יג,א בביאור מדוע יעקב לא ראה קרי מימיו ועוד.

501 על כן עיקר שם יעקב נקרא כשהיה איש תם וישוב אוהלים כמדרגת העולם העליון ומעלת התורה, וכן במאבק עם לבן, שהוא כנגד עבודה זרה ("ניחשתי ויברכני... אלוהי אברהם ואלוהי נחור ישפטו בינינו"). אבל שם ישראל הוא קיבל כאשר בא עם הצאן והמשפחה וקידש את הארציות, ונאבק עם שרו של עשו, שהוא סמל התאוות והחומריות. ועל כן ניצח את המלאך שאין לו מעלת קדושת הגוף. ובאמת הטעם שלמלאך אין קדושת הגוף הוא שאין לו גם את המעלה השורשית העליונה של האדם שיש לו נשמה שגבוהה מעולם המלאכים, שיכולה לזכך את הגוף. על כן שורש האדם גבוה מהמלאך ולכן הוא לרדת למטה מהמלאך.

502 בעניין ניצוח המלאך עיין נתיב התמימות פרק א.

503 בחידושי אגדות לחולין צא,ב ביאר שיש במלאכים שלוש כתות. האחת אומרת קדוש, השנייה אומרת קדוש קדוש וכו'.

504 היינו מעלת כנסת ישראל שאינה גשמית ואינה כוח גשמי, אך היא מקושרת לעולם הגשמי. על כן נתן הקב"ה שתיים על ראש בניו.

פרטי⁵⁰⁵. ומדרגה זאת שיש לישראל – אינה גשמית ולא כוח גשמי. אבל בוודאי מעלת ישראל וקדושתם נמצא עם גשם בקשר מציאות בלבד, במה שהם בני אדם. הנה יש לישראל ב' קדושות. והשלישית נתן בראשו, כי הוא יתברך ויתעלה קדוש לגמרי, וכמו שנתבאר. ולכך אמר "אנכי ה' אלוהיך וגו'"⁵⁰⁶.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע ה' אינו נקרא "אלוהי המלאכים" אף על פי ששמו נמצא בשמותם?
- ✦ איזו קדושה משתי הקדושות של האדם יש למלאכים?
- ✦ הסבר: רבי אבין הסביר את שתי הקדושות של ישראל ביחס לקדושה האחת של המלאכים, ורבי אבהו הסביר את שתי הקדושות של ישראל ביחס לקב"ה.

הערות – ילמד ענויים דרכו

505 האדם הפרטי יורד לחומר ואף יכול להתרחק מקדושתו, אבל כנסת ישראל הכללית – לעולם קדושה ומחוברת לקב"ה לגמרי. עיין דרך חיים ה, יח; נצ"י פרק יא. נמצא שבניגוד לרבי אבין שדיבר על יחידים, רבי אבא מדבר על הכלל – כנסת ישראל.

506 כאן ממשיך המהר"ל להסביר את מילת "אנכי" שמבטאת שהקשר של הקב"ה לישראל הוא מצד עצמות ה' ולא מצד תואר ופעולה. כלומר, לא כאמצעי להנהגה מסוימת. ולכן מילת אנכי מבטאת את נצחיות הקשר ושאין הקשר תלוי כלל במעשה כזה או אחר של ישראל, ועל כן מעלת ישראל אינה ניתנת לשינוי, נגד טענת הנוצרים. ובהמשך מבאר המהר"ל את הגמרא בשבת שמפרשת את מילת "אנכי" בנוטריקון: "אנא נפשי כתבית יהבית".

מסלול 1: יום א לפרשת שמות

מסלול 2: יום ג לפרשת ויחי